11. Chebotariova, O. (2022). Results of competence formation in parents of children with moderate intellectual disabilities. Chobanian, A., Boriak, O., Kolyshkina, A., Kolyshkin, O., Dehtiarenko, T., Chebotariova O. (2022). Wiad Lek. P.1861–1868. DOI: 10.36740/WLek202208108 [in English].

12. V. Zasenko, Olena V. Chebotaryova, Alla L. Dushka, Andrii V. Lapin, Nataliia O. Kvitka (2022)Assessment of Compliance with Healthy Lifestyle Standards by the Instructional Staff of Higher Educational Institutions /Ivan M. Okhrimenko, Viacheslav V. Zasenko, Olena V. Chebotaryova, Alla L. Dushka, Andrii V. Lapin, Nataliia O. Kvitka, Iryna A. Holovanova/ Acta Balneologica // JOURNAL OF THE POLISH BALNEOLOGY AND PHYSICAL MEDICINE ASSOCIATION/TOM LXIV NUMBER 5 (171)/bimonthly september-oct. p. 463DOI: 10.36740/ABAL202205115 [in English].

ДІАГНОСТИКА І КОРЕКЦІЯ

УДК 37.013:376

Світлана Литовченко,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу освіти дітей
з порушеннями сенсорного розвитку
E-mail: svetalitovchenko@ukr.net
ORCID ID orcid.org/0000-0003-0001-4667
Researcher ID GLS-3925-2022

Svitlana Lytovchenko,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Education
for Children with Sensory Development Disorders

Валентина Жук,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу
освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку
E-mail: valechka_zhuk@ukr.net
ORCID ID orcid.org/0000-0001-8183-5250

Researcher ID Q-1331-2016

Valentina Zhuk,
Candidate of Pedagogical Sciences (doctor of philosophy),
Senior Researcher of the Department of Education
of Children with Sensory Development Disorders

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
Київ, Україна
вул. М. Берлінського 9, Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
9 M. Berlinskogo str., Kyiv, 04060, Ukraine

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ВИЩОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО РІВНЯ. НАВЧАЛЬНИЙ КУРС «ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ОСІБ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ»

TRAINING OF HIGHER-QUALIFICATION LEVEL SPECIALISTS. TRAINING COURSE «PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS OF THE DEVELOPMENT OF PERSONS WITH HEARING IMPAIRMENTS»

Анотація. Одним з напрямів діяльності Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України є підготовка фахівців вищого кваліфікаційного рівня. Наявність широкої палітри вибіркових дисциплін надає можливість формувати індивідуальні освітні траєкторії аспірантів через вибір навчальних курсів в обсязі, передбаченому законодавством. Метою вибіркової навчальної дисципліни «Психолого-педагогічна діагностика розвитку осіб із порушеннями слуху» є формування у здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (аспірантів) фахових компетентностей, які забезпечують здатність створювати та адаптувати діагностичні методики відповідно до мети оцінювання, виявляти особливі освітні потреби осіб із порушеннями слуху, аналізувати результати комплексного психолого-педагогічного дослідження розвитку дитини, планувати організацію освітнього середовища та необхідного супроводу, застосовувати результати під

час виконання завдань науково-дослідної та прикладної діяльності. *Мета статті:* презентувати основні аспекти навчальної програми підготовки фахівців вищого кваліфікаційного рівня «Психолого-педагогічна діагностика розвитку осіб із порушеннями слуху». Основними *методами* визначено: теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми психолого-педагогічного діагностування розвитку дітей з порушеннями слуху; аналіз нормативно-правових документів, матеріалів платформи автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів (АС «ІРЦ»), що забезпечує функціонування єдиного інформаційного середовища у сфері інклюзивного навчання; узагальнення практичного досвіду корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями слуху. У навчальному курсі розкрито сутність основних понять, концептуальні положення та підходи щодо психолого-педагогічної оцінки основних сфер розвитку дитини, особливості організації діагностичних процедур, узагальнення результатів та визначення рекомендацій педагогам та батькам.

Ключові слова: спеціальна педагогіка, спеціальна психологія, особливі освітні потреби, діти з порушеннями слуху, освіта дітей з порушеннями слуху, психолого-педагогічна діагностика розвитку осіб із порушенням слуху.

Abstract. One of the areas of activity of the Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine is the training of specialists of the highest qualification level. The presence of a wide range of elective disciplines provides an opportunity to form individual educational trajectories of postgraduate students through the choice of educational courses in the volume provided for by the legislation. The purpose of the educational discipline "Psychological and pedagogical diagnostics of the development of persons with hearing impairments" is to form in higher education applicants for the degree of Doctor of Philosophy (postgraduate students) professional competencies that provide the ability to create and adapt diagnostic methods in accordance with the purpose of assessment, identify special educational needs of persons with hearing impairments, analyze the results of a comprehensive psychological and pedagogical study of child development, plan the organization of the educational environment and the necessary support; apply the results when performing tasks of scientific research and applied activities. The purpose of the article: to present the main aspects of the training program for specialists of the highest qualification level «Psychological and pedagogical diagnostics of the development of individuals with hearing impairments». The main methods are: theoretical analysis of literary sources on the problem of psychological and pedagogical diagnostics of the development of children with hearing impairments; analysis of regulatory documents, materials of the platform for automating the work of inclusive resource centers (AS «IRC»), which ensures the functioning of a single information environment in the field of inclusive education; generalization of practical experience in correctional and developmental work with children with hearing impairments. The

training course reveals the essence of the main concepts, conceptual provisions and approaches to the psychological and pedagogical assessment of the main areas of child development, features of the organization of diagnostic procedures, generalization of results and determination of recommendations for teachers and parents.

Key words: special pedagogy, special psychology, special educational needs, children with hearing impairments, education of children with hearing impairments, psychological and pedagogical diagnostics of the development of persons with hearing impairments.

Актуальність дослідження. Інновації у галузі спеціальної педагогіки і психології зумовили реорганізацію системи консультативно-діагностичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями слуху. Згідно з сучасним науковим баченням, результати психолого-педагогічного дослідження розвитку дитини слугують базою для оптимальної реабілітації, визначення освітнього шляху і організації адаптивно-превентивного середовища у родинні та навчальному закладі.

Варто зазначити, що в системі корекційно-розвивального супроводу здійснюється діагностування вищих психічних функцій, слухомовленнєвого розвитку, особливостей соціально-комунікативної та поведінкової сфер, а також впливу контекстуальних факторів навколишнього середовища, що становить підґрунтя для функціонування дитини у широкому соціальному та освітньому середовищі. Відтак визначення стану розвитку означених складових дає змогу встановити цілісний механізм виникнення особливих потреб та спроєктувати індивідуальну освітню траєкторію.

Це зумовлює актуальність презентованого навчального курсу для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, центрів ранньої допомоги, педагогів та психологів закладів освіти всіх рівнів, широкого кола науковців у галузях спеціальної педагогіки та психології, предметом дослідження яких є розвиток та навчання дітей з порушеннями слуху.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати висвітлення різних аспектів психолого-педагогічної діагностики розвитку осіб із порушеннями слуху (Литовченко, 2018; Кульбіда, Литовченко, Таранченко, Жук, Федоренко &

Литвинова, 2019; Литовченко, Жук & Литвинова, 2019; Жук, 2020; Литовченко, Таранченко, Жук, Шевченко, Литвинова, & Федоренко, 2021; Жук, 2021, 2024; Жук, Литвинова, Литовченко & Вовченко, 2023; Жук, Литвинова & Литовченко, 2023). Зокрема, наголошується на максимальному скороченні проміжку між часом встановлення порушення та початком комплексної медико-психолого-педагогічної підтримки; визначній ролі розвитку слухового сприймання та мовлення у корекційній роботі; увазі до формування психічних процесів, соціально-емоційного розвитку дитини з порушеннями слуху; важливості залучення сім'ї до корекційно-розвивальної роботи, упровадження науково-обґрунтованих методик діагностики та навчання.

В основу сучасних підходів до організації супроводу дітей з порушеннями слуху покладено такі, що історично склалися в освіті і вихованні дітей цієї категорії. Зокрема, можливо визначити такі основні позиції: важливість раннього та дошкільного періоду у житті дитини для подальшого успішного розвитку, навчання та соціалізації; організація розвивального середовища, яке визначає потребу в мовленні, та його розвиток; побудова навчального та корекційного процесу із врахуванням психологічних особливостей та потреб дітей з порушеннями слуху; важливість реалізації корекційної складової під час організації навчання та супроводу дітей з порушеннями слуху .

Актуальними у контексті проблеми є Концепція ранньої та дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху (проєкт, 2023), Положення про інклюзивно-ресурсний центр (2017), Положення про психологічну службу у системі освіти України (2018), Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП) та ін.

Варто зазначити, що терміни «діагностика розвитку» та «оцінка розвитку» сьогодні використовуються як подібні за значенням; поняття «оцінювання розвитку», що більшою мірою стосується психолого-педагогічної галузі, стало широко використовуватися із запровадження соціального підходу до визначення особливих освітніх потреб у контексті діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ).

Положенням про інклюзивно-ресурсний центр (2017) поняття

«комплексна оцінка» визначено як «збір та інтерпретація інформації про особливості розвитку особи з метою визначення її особливих освітніх потреб та визначення її освітніх труднощів, розроблення рекомендацій щодо її індивідуальної освітньої траєкторії, модифікації чи адаптації освітньої програми (навчальних предметів), організації освітнього середовища, особливостей організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг».

Комплексна оцінка проводиться фахівцями ІРЦ індивідуально за сферами розвитку (оцінка фізичного розвитку, мовленнєвого розвитку, когнітивної сфери, емоційно-вольової сфери), а також здійснюється оцінка освітньої діяльності особи.

Оцінка мовленнєвого розвитку проводиться з метою визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності мовленнєвого порушення та його структури, а також його впливу на опанування навчальних програм, розвиток комунікативних навичок тощо.

Оцінка когнітивної сфери має на меті визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів, як сприймання, пам’ять, мислення, уява, увага, а також їх впливу на освітню діяльність. За результатами оцінки визначаються потреби і надаються рекомендації, у тому числі щодо адаптації/модифікації навчальних програм, застосування корекційно-розвиткового складника в освітніх програмах.

Оцінка емоційно-вольової сфери особи проводиться з метою виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин, психологічного стану особи, а також їх впливу на освітню діяльність. За результатами оцінки визначаються потреби і надаються рекомендації, зокрема для фахівців, що надають корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги, для практичного психолога та соціального педагога закладу освіти.

Оцінка освітньої діяльності проводиться за всіма напрямами з урахуванням критеріїв формування вмінь та навичок, впливу встановлених

особливих освітніх потреб на рівень сформованості знань, умінь, навичок відповідно до вікових особливостей особи.

Мета статті: презентувати основні аспекти навчальної програми підготовки фахівців вищого кваліфікаційного рівня «Психолого-педагогічна діагностика розвитку осіб із порушеннями слуху».

Основними **методами** визначено: теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми психолого-педагогічного діагностування розвитку дітей з порушеннями слуху; аналіз нормативно-правових документів, матеріалів автоматизованої системи інклюзивно-ресурсних центрів (АС «ІРЦ»), що забезпечує функціонування єдиного інформаційного середовища у сфері інклюзивного навчання; узагальнення практичного досвіду корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями слуху.

Результати дослідження. У системі комплексного супроводу дітей з порушеннями слуху психолого-педагогічна діагностика посідає особливе місце. Технологія реалізації комплексного супроводу містить такі основні етапи: виявлення порушення, обстеження; комплексна психолого-педагогічна діагностика розвитку дитини; розроблення індивідуальної програми психолого-педагогічної допомоги; реалізація індивідуальної програми психолого-педагогічної допомоги; підсумкова психолого-педагогічна діагностика по завершенні запланованої індивідуальної програми психолого-педагогічної допомоги; розроблення і реалізація програми адаптації під час переходу дитини в інші програми.

Метою курсу «Психолого-педагогічна діагностика розвитку осіб із порушеннями слуху» є формування у здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (аспірантів) фахових компетентностей, які забезпечують здатність створювати та адаптувати діагностичні методики відповідно до мети оцінювання, виявляти особливі освітні потреби осіб із порушеннями слуху, аналізувати результати комплексного психолого-педагогічного дослідження розвитку дитини, планувати організацію освітнього середовища та необхідного супроводу, застосовувати результати під час виконання завдань науково-дослідної та прикладної діяльності.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

– ознайомлення із сучасними концепціями і теоріями функціонування, обмеження життєдіяльності, розвитку, навчання, виховання і соціалізації осіб з особливими освітніми потребами;

– розуміння соціальної моделі сприйняття інвалідності, за якої потреби не виступають у якості гальмуючих повноцінне функціонування у соціумі, а стимулюють розвиток доступного освітнього середовища;

– започаткування, планування, реалізація та коригування послідовного процесу ґрунтовного наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності;

– критичний аналіз, оцінка і синтез нових та комплексних ідей.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії повинен *знати:*

– сучасні тенденції розвитку освіти осіб з порушеннями слуху;

– методики діагностики (способи адаптації загальних методик) та визначення особливих освітніх потреб дитини з порушеннями слуху;

– як застосовувати результати оцінювання під час організації освітнього середовища для дітей з порушеннями слуху, пропонувати рекомендації щодо забезпечення якості освітніх послуг та управлінських рішень;

вміти:

– аналізувати результати комплексного психолого-педагогічного оцінювання розвитку дитини, визначати потреби, планувати організацію освітнього середовища та необхідного супроводу;

– застосовувати знання щодо визначення особливих освітніх потреб осіб із порушеннями слуху під час виконання завдань науково-дослідної та прикладної діяльності;

– оцінювати стан розвитку психолого-педагогічної діагностики осіб із порушеннями слуху, розробляти рекомендації стосовно удосконалення нормативно-правового забезпечення освіти осіб з порушеннями слуху;

– демонструвати ініціативу, самостійність, оригінальність, генерувати нові ідеї для розв’язання завдань професійної діяльності;

– відповідати своєю поведінкою етичним принципам і стандартам психолого-педагогічної роботи.

Освітнім процесом передбачено формування у здобувачів фахових компетентностей, які забезпечують здатність проводити емпіричні дослідження щодо діагностики розвитку дітей з порушеннями слуху, опановувати міждисциплінарні знання, організовувати та реалізовувати комплексний супровід таких дітей, послуговуючись інформацією різних наукових джерел, нормативних документів.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Здатність діагностувати і оцінювати рівень розвитку, досягнень і освітні потреби дітей з порушеннями слуху. Здатність проєктувати і здійснювати освітній процес з урахуванням сучасної соціокультурної ситуації і рівнів розвитку особистості.

ПРН 2. Здатність аналізувати результати комплексного психолого-педагогічного оцінювання розвитку дитини, визначати потреби, планувати організацію освітнього середовища та необхідного супроводу.

ПРН 3. Здатність оцінювати стан розвитку психолого-педагогічної діагностики осіб із порушеннями слуху, розробляти рекомендації стосовно удосконалення нормативно-правового забезпечення освіти осіб з порушеннями слуху.

ПРН 4. Здатність до організації спільної діяльності і міжособистісної взаємодії суб’єктів освітнього процесу. Здатність використовувати сучасні наукові розробки в професійній діяльності науковця та викладача вищої школи.

ПРН 5. Здатність знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел, здійснювати комунікаційну взаємодію, використовувати прийоми створення, збереження, накопичення та інтерпретації даних з використанням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.

ПРН 6. Здатність створювати і підтримувати психологічно безпечне освітнє середовище. Відповідати своєю поведінкою етичним принципам і стандартам психолого-педагогічної роботи

ПРН 7. Здатність демонструвати ініціативу, самостійність, оригінальність, генерувати нові ідеї для розв'язання завдань професійної діяльності.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Актуальні підходи до навчання та розвитку дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти.

Тема 1. Соціальна модель розуміння порушення слуху. Соціальний підхід до розуміння інвалідності. Принципи недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Сучасні тенденції розвитку освіти осіб з порушеннями слуху. Медичний (аудіологічний) та соціокультурний підходи до проблеми глухоти. Концепція розвитку системи освіти дітей із порушеннями слуху в Україні (О. Таранченко, О. Федоренко). Концепція розвитку дошкільної освіти дітей із порушеннями слуху (В. Жук, В. Литвинова, О. Таранченко, О. Федоренко, В. Шевченко). Концепція ранньої та дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху (В. Жук, В. Литвинова, В. Литовченко, О. Таранченко).

Тема 2. Складові успіху у розвитку дитини з порушенням слуху. Міжнародні стандарти організації комплексного супроводу дітей з порушеннями слуху. Сучасні педагогічні підходи в освіті дітей з порушеннями слуху. Ключові детермінанти: раннє виявлення; слухова допомога, адекватне слухопротезування та/або розвиток жестомовної компетентності, психолого-педагогічний супровід. Розвивальне освітнє середовище та забезпечення комунікації. Гнучкість змісту та індивідуалізація процесу навчання і реабілітації. Додаткові послуги: розвиток слухового (слухо-зорового, слухо-зоро-тактильного) сприймання, усного та писемного мовлення, формування жестомовної комунікативної компетентності тощо.

Тема 3. Особливості фізичної, мовленнєво-комунікативної, когнітивної, емоційно-вольової сфер розвитку дітей з порушеннями слуху та загальні рекомендації щодо освітньої діяльності. Особливості фізичного розвитку дітей з порушеннями слуху. Особливості мовленнєвого розвитку, провідний спосіб комунікації для дитини. Особливості розвитку когнітивної, емоційно-вольової сфер розвитку дітей з порушеннями слуху. Бар'єри у налагодженні комунікації,

отриманні інформації в повному обсязі. Напрями проведення комплексного оцінювання, визначення компетенцій, потреб, рекомендацій (адаптації/модифікації). Діяльність інклюзивно-ресурсних центрів, технологія підготовки висновку ІРЦ.

Змістовий модуль 2. Визначення особливих освітніх потреб та відповідної стратегії підтримки дитини в освітньому середовищі.

Тема 4. Сучасні інклюзивні підходи до особливих освітніх потреб. Інклюзивний підхід (як освітній підхід, не лише напрям розвитку спеціальної педагогіки). Вихідні положення щодо визначення особливих освітніх потреб. Зміна підходів до визначення необхідних для дитини послуг: відмова від опори на категорії порушень, натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб. Сучасні класифікації особливих освітніх потреб. Особливі освітні потреби дітей з порушеннями слуху, міра їх прояву та специфічність, детермінанти успіху в освіті та соціалізації. «Особливі потреби родини» дитини з порушеннями слуху. Особливості забезпечення потреб в різних умовах навчання (спеціальні, інклюзивні; дистанційна форма).

Тема 5. Від нозологічного підходу до визначення особливостей функціонування та участі в освітньому процесі. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я. Діти і підлітки» (МКФ-ДП): розуміння про функціонування дитини в різних контекстах. Функціонально-компетентнісний підхід до визначення особливих освітніх потреб дитини. Пристосування курикулуму (оцінювання потенційних можливостей дитини, визначення і здійснення необхідних змін під час використання поточного навчально-виховного змісту).

Тема 6. Науково доказові методики проведення оцінки та визначення особливих освітніх потреб. Особливості адаптації методик оцінювання (діагностики) для дітей з порушеннями слуху. Методики визначення рівня розвитку пізнавальних можливостей та мовлення дітей різних вікових груп; сформованості готовності до шкільного навчання. Стартовий пакет сучасних спеціальних методик для оцінювання освітніх труднощів та потреб (LEITER-3,

PEP-3, WISC-IV, CASD, CONNERS-3) як світовий стандарт діагностики (діагностування лише в контексті визначення особливостей).

Під час розроблення змісту програми враховано загальні принципи та основні характеристики психолого-педагогічного обстеження дітей з особливими освітніми потребами: принцип комплексності, цілісного системного вивчення; принцип динамічного вивчення, згідно з яким важливо з'ясувати, що діти знають і вміють на даний час, а також їхні потенційні можливості, «зону найближчого розвитку» (важливо не лише враховувати кінцевий результат діяльності, а й аналізувати процес її виконання – способи дій, їх раціональність, послідовність, логічність, наполегливість в досягненні мети, ставлення до обраних способів рішення, критичність тощо).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Психолого-педагогічну діагностику розвитку осіб із порушеннями слуху варто розглядати як частину комплексного психолого-педагогічного супроводу. Психолого-педагогічна діагностика здійснюється протягом всього періоду роботи з дитиною і визначає мету та зміст навчання. Діагностика дає змогу не лише дати оцінку ефективності навчання за певний період часу, а й допомагає виявити проблеми, коли можливості дитини не відповідають результатам роботи, та провести своєчасний перегляд індивідуальної програми розвитку.

Представлену навчальну програму розроблено відповідно до Критеріїв оцінювання якості освітньої програми Національного агентства забезпечення якості вищої освіти (додаток 1 до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, 2024). Важливим є оновлення програми відповідно до сучасних підходів в освіті, змін нормативно-правової бази, кращого вітчизняного та іноземного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литовченко С. В. (2018). Теоретичні та практичні основи реалізації системи раннього втручання для дітей з порушеннями слуху. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 1 (14), 2018. С. 303–309.

2. Кульбіда, С., Литовченко, С., Таранченко, О., Жук, В., Федоренко, О. & Литвинова, В. *(2019). Навчання дітей із порушеннями слуху:* навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок». Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/719471/

3. Литовченко, С., Жук, В., & Литвинова, В. (2019). Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у дошкіллі: навч.-метод. посіб. Київ: ФОП Симоненко О.І. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/729747/

4. Жук В.В. (2020). Педагогічна допомога дітям раннього віку з порушеннями слуху. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*: збірник наук. праць / За ред. В.В. Засенка. К.: ТОВ «Наша друкарня», 2020. Вип. 16. С. 126–143.

5. Литовченко, С., Таранченко, О., Жук, В., Шевченко, В., Литвинова, В., & Федоренко, О. (2021). *Сучасний курикулум в освіті дітей з порушеннями слуху* : методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776

6. Жук, В.В. (2021). Особливості слухомовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантами. *Особлива дитина: навчання і виховання,* 3 (103), 7–16. https://doi.org/10.33189/ectu.v103i3.75

7. Жук В.В., Литвинова В.В., & Литовченко С.В. (2023). *Педагогічна підтримка дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху та їхніх батьків в умовах воєнного стану*: навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 123 с. https://ispukr.org.ua/?p=11482

8. Жук, В.В., Литвинова, В.В., & Литовченко, С.В. (2023). Чути і спілкуватись. Крок за кроком з батьками. Методичний супровід та психологічна підтримка: навчально-методичний посібник для педагогів та батьків. Київ. Режим доступу: https://ispukr.org.ua/?p=11486

9. Жук, В.В., Литвинова, В.В., Литовченко, С.В., & Вовченко, О.А. (2023). Серія навчальних посібників за сферами розвитку для дітей дошкільного віку з порушенням слуху «Сходинки. Підтримаємо та допоможемо» (3 посібника). Київ. Режим доступу: https://ispukr.org.ua/?p=11438

10.Жук, В.В. (2024). Діагностування слухомовленнєвого розвитку у системі корекційно-розвиткової допомоги дітям з кохлеарними імплантами. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 115(3), 115–128. https://doi.org/10.33189/ectu.v115i3.189

REFERENCES

1. Lytovchenko, S. (2018). Teoretychni ta praktychni osnovy realizatsii systemy rannoho vtruchannia dlia ditei z porushenniamy slukhu [Theoretical and practical foundations of implementing an early intervention system for children with hearing impairments]: *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*. 1 (14). Retrieved from: https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/166/152 [in Ukrainian].

2. Kulbida, S., Lytovchenko, S., Taranchenko, O., Zhuk, V., Fedorenko, O. & Lytvynova, V. (2019). *Navchannia ditei iz porushenniamy slukhu* [Teaching children with hearing impairments]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok». Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/719471/ [in Ukrainian].

3. Lytovchenko, S., Zhuk, V., & Lytvynova, V. (2019). Novyi format osvitnoho seredovyshcha: dity z porushenniamy slukhu u doshkilli [A new format of the educational environment: children with hearing impairments in preschool]: navch.-metod. posib. Kyiv: FOP Symonenko O.I. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/729747/ [in Ukrainian].

4. Zhuk, V. (2020). Pedahohichna dopomoha ditiam rannoho viku z porushenniamy slukhu [Pedagogical assistance for young children with hearing impairments]: *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*. Vypusk 16. Retrieved from: https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/146/135 [in Ukrainian].

5. Lytovchenko, S., Taranchenko, O., Zhuk, V., Shevchenko, V., Lytvynova, V., & Fedorenko, O. (2021). *Suchasnyi kurykulum v osviti ditei z porushenniamy slukhu* [Modern curriculum in the education of children with hearing impairment]: metodychni rekomendatsii. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776 [in Ukrainian].

6. Zhuk, V.V. (2021). Osoblyvosti slukhomovlennievoho rozvytku ditei z kokhlearnymy implantamy [Features of auditory and speech development in children with cochlear implants]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 3(103), 7–16. https://doi.org/10.33189/ectu.v103i3.75 [in Ukrainian].

7. Lytovchenko, O., Zhuk, V., Lytvynova, V. (2023). *Pedahohichna pidtrymka ditei rannoho ta doshkilnoho viku z porushenniamy slukhu ta yikhnikh batkiv v umovakh voiennoho stanu*: [Pedagogical support for early and preschool children with hearing impairments and their parents in martial law conditions: teaching and methodological manual]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv. Retrieved from: https://ispukr.org.ua/?p=11482 [in Ukrainian].

8. Zhuk, V., Lytvynova, V., & Lytovchenko, S. (2023). Chuty i spilkuvatys. Krok za krokom z batkamy. Metodychnyi suprovid ta psykholohichna pidtrymka [Hear and communicate. Step by step with parents. Methodical support and psychological support]: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia pedahohiv ta batkiv. Kyiv. Retrieved from: https://ispukr.org.ua/?p=11486 [in Ukrainian].

9. Zhuk, V., Lytvynova, V., Lytovchenko, S., & Vovchenko, O. (2023). Seriia navchalnykh posibnykiv za sferamy rozvytku dlia ditei doshkilnoho viku z porushenniam slukhu «Skhodynky. Pidtrymaiemo ta dopomozhemo» [A series of teaching aids in the areas of development for preschool children with hearing impairments «Steps. We will support and help»]: (3 posibnyka). Kyiv. Retrieved from: https://ispukr.org.ua/?p=11438 [in Ukrainian].

10. Zhuk, V.V. (2024). Diahnostuvannia slukhomovlennievoho rozvytku u systemi korektsiino-rozvytkovoi dopomohy ditiam z kokhlearnymy implantamy [Diagnosing auditory and

speech development in the system of correctional and developmental assistance for children with cochlear implants]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 115(3), 115–128. https://doi.org/10.33189/ectu.v115i3.189 [in Ukrainian].

УДК 159.964.2:364-7:376-056.36](477):316.42

Наталія Ярмола,
кандидатка педагогічних наук,
старший науковий співробітник
nat.yar1978@gmail.com
ORCID iD: 0000-0001-9374-5543
Researcher ID: V-4898-2017

Natali Yarmola,
PhD

Ігор Хотенюк,
аспірант
khotenuk@gmail.com
ORCID ID: 0009-0001-1485-3907

Igor Khoteniuk,
Postgraduate student

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ПІДТРИМЦІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ РОДИН З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

THE ROLE OF THE PSYCHOLOGIST IN SUPPORTING INTERNALLY DISPLACED FAMILIES WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

Анотація. У статті висвітлено актуальність проблеми підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах повномасштабної війни в Україні, зокрема родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Авторки акцентують увагу на множинній вразливості таких сімей, яка обумовлена не лише вимушеним переселенням, а й психологічною травматизацією, соціальною ізоляцією та складнощами з доступом до освітніх і медичних послуг. Центральною фігурою підтримки в цьому контексті виступає психолог, чия діяльність виходить за межі традиційного консультування і передбачає координацію міждисциплінарної взаємодії, фасилітацію командної